

وکالتی نمودن سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

و عملیات بانکی بدون ربا

(تاریخ دریافت ۱۴۰۳/۱۰/۰۲ تاریخ تصویب ۱۴۰۳/۱۲/۲۷)

فواد تجری^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق مالی اقتصادی

چکیده

پروزی انقلاب اسلامی و تحول نظام سیاسی - اجتماعی ایران، سبب شد مجلس شورای اسلامی با تبعیت از نظریات جامع شرایط و حاذقانه بنیانگذار انقلاب و فقههای عصر، اقدام به قانونگذاری در حوزه اقتصادی نماید و با تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا و تأیید آن از سوی شورای نگهبان، نقشه راه اقتصادی را برای نهاد های این حوزه تعریف نماید و فعالیت های تجاری رنگ و بوی اسلامی به خود گیرد تا از سود آوری ربا آفرینی که حاصل نظام اقتصادی سرمایه داری است، دوری جسته باشیم. در نتیجه، بانک برای اخذ سود حلال و به روش اسلامی، با سپرده گذار عقود همانند وکالت منعقد می نماید و نقدینگی وی را وارد بازار می کند و از آن در حوزه های معاملات اقساطی، مساقات، اجاره به شرط تملیک و مزارعه استفاده می نماید و حق الوکاله را از سود بر می بردارد. نگارنده در مقاله حاضر بر آن است تا بررسی سپرده های سرمایه گذاری مدت دار و وکالتی نمودن آنها در قانون عملیات بانکی بدون ربا، طریقه ویژه کسب سود اسلامی بانک ها از سپرده های سرمایه گذاری سرمایه گذاران و دوری گزینی از فساد مالی و حرمت اخذ ربا را نشان دهد تا فعالیت های اقتصادی در مسیر سالم به کار افتند و در گردآوری داده های موجود از شیوه کتابخانه ای بهره برده است.

واژگان کلیدی: قانون عملیات بانکی بدون ربا، نقدینگی، عقد وکالت سپرده

سرمایه گذاری مدت دار

^۱ mkhaki۴۷۴۷@gmail.com

زمانی که به تدریج به دلایل مختلف و متنوعی از قبیل آسان سازی پرداخت ها و فقدان سهولت پول سکه ای در انعقاد معاملات مالی، پول کاغذی ایجاد شد، کمتر افرادی به فکر تاسیس بنگاه های مالیاتی به نام بانک افتادند. تشخیص تعدادی از افراد بر این امر بود که نهایتا صرافان با تسهیل مبادلات می توانند از حجم مسکوکات در گردش بکاهند و پول کاغذی سبب رونق معاملات شده و از مشکلاتی چون دشواری جا به جایی پول سکه ای مصون می مانند. اما رفته رفته بر حجم تجارت اشخاص افزود شد و نیاز به احداث بانک پیش از بیش احساس می شد. چرا که انجام اموری مانند انجام وکالت خرید و فروش، تجهیز و توزیع اعتبارات، وصول مطالبات اسنادی، قبول امانات و خرید و فروش ارز به تنهایی از عهده اشخاص حقیقی بر نمی آمد و لازمه ساماندهی به عملیات اقتصادی، تاسیس بانک بود.^۱

بانک ها دریافتند که با ایجاد سپرده ها هم در فعالیت های اقتصادی به عنوان نهادی فعال نقشی سازنده ایفا می نمایند و هم به در قبال دریافت اعتبارات مالی مشتریان علاوه بر بازپرداخت اصل پول، سود مبالغ تودיעی را نیز به حساب آنها واگذار می کنند. متناسب با اعتباری که مشتریان نزدشان تودیع می نمایند بر حسب شرایط اقدام به اعطای تسهیلات می نمایند اما نوع سپرده نیز در پرداخت تسهیلات بانکی موثر است.

انواع سپرده بانکی، شامل سپرده های قرض الحسنه و سرمایه گذاری است و انواع سپرده های قرض الحسنه به ترتیب، سپرده قرض الحسنه جاری و پس انداز، می باشد. همچنین، سپرده های سرمایه گذاری، به صورت مدت دار، در دو نوع کوتاه مدت و بلند مدت، وجود دارند. بیشترین و کمترین میزان سود سپرده های بانک نیز، با توجه به نوع سپرده، با یکدیگر متفاوت

^۱ کیشینی، نیل، علی فروتنی، تاریخ مختصر اقتصاد، انتشارات دنیای اقتصاد ۱۴۰۳

می باشند. سپرده های بانکی، یکی از مهم ترین، منابع بانکی بوده و با در نظر نگرفتن این منبع، فعالیت های بانک، قابل تشریح نمی باشد. تمامی سرمایه بانک ها، در برابر سپرده های بانکی، بسیار ناچیز بوده و تمامی بانک ها، به ارائه سپرده های بانکی، می پردازند. با توجه به اینکه عموماً اعطای وام های بانکی یکی از راه های کسب درآمد برای بانک ها می باشد و از طریق محل سپرده های بانکی، تامین می گردد، منابع سپرده برای آن ها، از اهمیت بسزایی برخوردار است. در واقع سپرده های بانکی، یکی از ابزار های سودآوری برای بانک ها، تلقی می شود. سپرده های بانکی، در واقع وجوهی می باشند که توسط اشخاص حقیقی و حقوقی، با توجه به قوانین مشخصی، به بانک ها، سپرده می گردد که این سپردن وجوه، به موجب ماده ۳ فصل دوم از قانون عملیات های بانکی، از طریق افتتاح حساب های سپرده بانکی، انجام می گیرد. این سپرده ها، در زمان اعطای انواع طرح های تسهیلات بانکی، نقش پررنگی را ایفا می کنند و همچنین، در فعالیت های اقتصادی حوزه بانکداری، بسیار سودآور می باشند. سپرده بانکی، انواع مختلفی دارد و اشخاص حقیقی و حقوقی، می توانند با توجه به ضوابط و قوانین بانک مورد نظر خود، اقدام به افتتاح حساب، نمایند. سپس، با واریز مبلغی به آن حساب، نزد بانک، بابت آن، بهره دریافت کرده یا از دیگر مزایای آن، استفاده کنند. لازم به ذکر است که سپرده ها، به دو دسته کلی تقسیم می شوند که عبارتند از: سپرده های بانکی قرض الحسنه و سرمایه گذاری که توضیح آن محفوظ و لازمه درک هر چه بالاتر است.

سپرده های بانکی قرض الحسنه: در این دسته از سپرده های بانکی، افتتاح کنندگان حساب، به منظور برخورداری از مزایای انواع خدمات بانکی، افزایش سرعت در نقل و انتقال وجه، وجوه نقدی خود را به بانک مورد نظر خود، می سپارند. لازم به ذکر است در این نوع از حساب، مشتریان، از منافع مالی بهره مند نخواهند شد.

سپرده های بانکی سرمایه گذاری: در این دسته از سپرده های بانکی، بانک ها در ازای دریافت سرمایه نقدی مشتریان خود، متعهد می شوند که میزان سرمایه اصلی مشتری را به او بازگردانده و همچنین، سودی را با توجه به مقدار سرمایه افراد، به آن ها، پرداخت نمایند.^۱

• روش تحقیق

روش تحقیقی استفاده شده در مقاله حاضر، کتابخانه ای و به شیوه توصیفی است و نگارنده در نظر داشته است با جمع آوری مطالب استنباطی از کتب مرجع و مقالات معتبر و یافته های شخصی از مطالعه ی منابع مذکور، راهنمای مخاطبان در بحث گردد و با استفاده از فنون توصیف و تحلیل، سعی در تشریح و تحلیل موضوع مقاله و توضیح اصطلاحات تخصصی به کار برده شده در دانش حقوق گردد تا خوانندگان ضمن آشنایی با مفاهیم و اصطلاحات حقوقی، به درکی عمیق و دقیق از مقاله دست یابند.

^۱ ترابی، سید روح الله، ماهیت حقوقی سپرده های بانکی، تحقیقات جدید در علوم انسانی «بهار ۱۳۹۶

بخش اول: کلیات

نگارنده در مقاله حاضر بر آن است تا بررسی سپرده های سرمایه گذاری مدت دار و وکالتی نمودن آنها در قانون عملیات بانکی بدون ربا به رابطه این دو مفهوم پیونده زده و توضیح داده که منظور از عملیات بانکی بدون ربا که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ادبیات اقتصادی ایران آمده، چه می باشد و سپرده های سرمایه گذاری که در ماده ۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا آورده شده است، بیانگر چه مفهومی هستند و نقش پررنگ بانکداری اسلامی و بانک در جامعه اسلامی که وکیل سپرده گذاران در جامعه اسلامی می گردد، چیست و بانک ها از طرق انجام چه عملیاتی بانک می توانند وکالت سپرده گذاران را در جامعه اسلامی بر عهده گیرند و موظف به انجام چه اموری می باشند؟

بند اول: سپرده بانکی قرض الحسنه جاری

سپرده قرض الحسنه جاری، یکی از انواع سپرده بانکی می باشد که قرارداد آن، دو جانبه بوده و رعایت مفاد آن، برای مشتریان و بانک ها، الزامی است. در این حساب بانکی، واریز، برداشت و انتقال وجه، امکان پذیر بوده و برای انجام این فرآیند های بانکی، می توان، از طریق کارت های اعتباری، دفترچه، حساب و چک، اقدام کرد. لازم به ذکر است یکی از برترین مزایای اینگونه حساب های بانکی، امکان صدور دسته چک، برای مشتریان واجد شرایط است.

بند دوم: سپرده بانکی قرض الحسنه پس انداز

سپرده قرض الحسنه پس انداز، به رشد اقتصادی اقشار مختلف جامعه، کمک بسزایی می کند. زیرا، بانک ها، با دریافت سرمایه های مردم، می توانند اقدام به اعطای تسهیلات بانکی به متقاضیان واجد شرایط، با توجه به شرایط و نیاز آن ها، کنند. لازم به ذکر است، بر اساس قانون

چهارم نظام بانکداری، بانک ها موظف به بازپرداخت سپرده مشتریان خود، در زمان درخواست مشتریان، می باشند. همچنین، بانک ها نیز، برای جذب منابع سپرده های قرض الحسنه، می توانند روش های تشویقی بسیاری را ارائه نموده و برای مشتریان خود، امتیازات ویژه ای را در نظر بگیرند. از این رو در ادامه، در خصوص این روش های جذب منابع سپرده بانکی، توضیحات لازم آورده شده است. برای مشتریان سپرده های قرض الحسنه، جوایز، به شکل نقدی و یا به صورت جنس و کالا، در نظر گرفته می شود. برای سپرده گذاران قرض الحسنه، یک تخفیف و یا بخشودگی، از پرداخت کارمزد خدمات بانکی، در نظر گرفته خواهد شد. سپرده گذاران قرض الحسنه، برای دریافت تسهیلات بانکی، در اولویت قرار خواهند گرفت.^۱

بند سوم: بررسی سپرده های سرمایه گذاری بانکی^۲

در این قسمت بر توضیح اصطلاحات سپرده های سرمایه گذاری بانکی متمرکز شده و به بررسی انواع سپرده های بانکی مذکور و شرایط آن می پردازیم .

۱- سپرده بانکی سرمایه گذاری مدت دار

سپرده سرمایه گذاری مدت دار، یکی از انواع سپرده بانکی است. با توجه به اینکه برخی از افراد، برای بکارگیری سرمایه خود، هدف مشخص ندارند، برای حفظ سرمایه اصلی خود و

^۱ عبادی، روح الله، جعفری، مهدی، قرض الحسنه راهبری برای اقتصاد سالم، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره ۹ سال ۱۳۹۹

^۲ پور مقیم، سید محمدتقی، ماهیت حقوقی سپرده های سرمایه گذاری بانک ها، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره: ۶ سال ۱۳۹۶

همچنین، دریافت سود، در مدت زمانی مشخص، می تواند از سپرده های سرمایه گذاری استفاده کنند. در جای دیگر آمده است: سپرده مدت دار (انگلیسی: Time deposit) یا سپرده زمان دار، نوعی از سپرده بانکی با یک دوره زمانی مشخص است، که بر پایه مدت سپرده، به آن پول بهره تعلق می گیرد. سپرده های مدت دار گونه ای سرمایه گذاری به شمار می آیند که فرد با سپردن پول به یک مؤسسه بانکی، در طول مدتی مشخص، سود دریافت خواهد کرد، که پس از پایان دوره، اصل پول نیز توسط بانک بازپرداخت می شود یا برای یک مدت مشخص دیگر، سپرده مدت دار تمدید خواهد شد. در ایالات متحده آمریکا سپرده های مدت دار اغلب نرخ بازده بالاتری از حساب های پس انداز دارند. با این حال، بازده سپرده های مدت دار عموماً کمتر از میانگین درازمدت سرمایه گذاری در بازار سهام یا اوراق قرضه می باشد. در تعریف دیگر سپرده های سرمایه گذاری مدت دار، به آن دسته از سپرده ها اطلاق می شود که به قصد انتفاع به بانک سپرده می شود و بانک با قبول و کالت از طرف صاحبان سپرده طبق موازین قانونی پولی و بانکی کشور، وکیل سپرده گذار در استفاده آن در عملیات مجاز بانکی طبق دستورالعمل اجرایی هریک از امور مزبور با رعایت سیاست پولی و اعتباری بانک مرکزی ج.ا.ا، برای سود آوری بکار خواهد گرفت.

افتتاح حساب برای اشخاص ایرانی حقیقی، بیسواد، حقیقی (مشترک)، حقوقی، محجور و اطفال صغیر (توسط مادر و افراد غیر از ولی، وصی و قیم) مجاز است.

همچنین، لازم به ذکر است که سپرده های بانکی سرمایه گذاری مدت دار، به دو نوع تقسیم می شوند که به ترتیب سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت، از انواع آن است.

۲- سپرده سرمایه گذاری بانکی کوتاه مدت

سپرده کوتاه مدت، به این صورت است که اگر افراد، قصد انجام عملیات بانکی، به صورت روزانه را دارند و در کنار آن نیز می خواهند از سود های بانکی نیز، بهره مند شوند، می توانند برای افتتاح حساب سپرده کوتاه مدت، در بانک مد نظر خود، اقدام نمایند. در واقع، افراد، برای حفظ سرمایه خود، در جایی امن، می توانند از این سپرده استفاده کنند و در نهایت، آخر هر ماه نیز، سودی نسبت به سرمایه خود، دریافت نمایند.

۳- سپرده سرمایه گذاری بانکی بلند مدت

سپرده بلند مدت، به این صورت است که اگر افراد، به دنبال سرمایه گذاری با ریسک بسیار کم و همچنین، سود بیشتری بوده و همچنین، به فکر استفاده از سرمایه خود، در مدت زمان طولانی، می باشند، می توانند، از طریق افتتاح این سپرده، برای رسیدن به هدف خود، اقدام نمایند. لازم به ذکر است که می توان از سپرده بلند مدت، در برخی از بانک ها و موسسات مالی اعتباری، در کشور ایران، همانند شعب پست بانک ایران، به عنوان وثیقه استفاده کرد.^۱

بخش دوم: شرایط عمومی سپرده گذاری بلند مدت

بانک به وکالت و وصایت از طرف سپرده گذار با داشتن حق توکیل به غیر، وجه این سپرده را طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) به طور مشاع بکار گرفته و منافع حاصله پس از کسر حق الوکاله و حق الوصایه و یا با داشتن حق مصالحه، طبق آئین نامه و مقررات مربوط، به تناسب مبلغ و مدت به سپرده گذار یا قائم مقام وی پرداخت می کند.

^۱ سلطانی رضا، معصومی، مجید، ماهیت حقوقی قرارداد سپرده سرمایه گذاری مدت دار، هشتمین کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار ۱۳۹۸

• سهم سود سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت بر اساس ضوابط و مصوبات مراجع پولی و بانکی کشور (شورای پول و اعتبار)، در هر سال بطور علی الحساب محاسبه و ماهیانه پرداخت خواهد شد و تسویه حساب نهایی در هنگام ابطال یا پس از سررسید با دارنده سپرده به عمل خواهد آمد.

• در صورتیکه سپرده های سرمایه گذاری مدتدار قبل از سررسید ابطال شوند، روز افتتاح حساب های مذکور در محاسبه سود در نظر گرفته می شود. بنابراین نرخ سود علی الحساب سپرده های مذکور، نرخ متناظر با مدت ماندگاری (و احتساب روز افتتاح) با کسر نمودن نیم واحد درصد محاسبه و به حساب سپرده گذار واریز می شود.

• نرخ سود علی الحساب سپرده براساس مصوبات مراجع پولی و بانکی کشور (شورای پول و اعتبار) در هر سال خواهد بود.

• انواع سپرده ها در سررسید، متناوباً برای دوره های بعدی، به مدت قبلی و با مشخصات موجود در چارچوب ضوابط و مقررات بانک، تمدید می شود مگر آنکه ذینفع کتباً دستور دیگری داده باشد.

بدیهی است از تاریخ تمدید، مشمول شرایط سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت جدید خواهد بود.

تبصره: به آن دسته از سپرده هایی که بانک مجاز به تمدید آنها نباشد از تاریخ انقضاء سررسید سودی تعلق نخواهد گرفت.

• بانک پرداخت اصل سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت را تعهد می کند.

• حداقل مبلغ انواع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت هنگام افتتاح و همچنین ملاک محاسبه و پرداخت سهم منافع متعلقه به آنها تابع ضوابط مربوطه است.

• سهم سود سپرده های سرمایه گذاری که قبل از سررسید مسترد شود، مطابق مقررات موضوعه و به شرح ذیل محاسبه و پرداخت خواهد شد:

به سپرده هایی که کمتر از یک ماه باطل شود هیچگونه سودی تعلق نخواهد گرفت.

به سپرده های سرمایه گذاری مدتدار که قبل از سررسید مسترد شود نیم درصد کمتر از سود مدت نگهداری سپرده در بانک به تعداد کل روزهای سپرده گذاری تعلق می گیرد.

نرخ سود قطعی سپرده های بانکی در قالب عقود اسلامی براساس سودآوری بانک ها در پایان دوره پس از حسابرسی عملیات مالی آنها و تأیید آن توسط بانک مرکزی ج.ا.ا تعیین و تسویه خواهد شد.

بخش سوم: شرایط افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری بلند مدت (اشخاص حقیقی)

• دارا بودن اهلیت و سن قانونی ۱۸ سال تمام.

• ارائه شناسنامه عکس دار به همراه کارت شناسایی ملی عکس دار و یا گذرنامه (برای اتباع خارجی) و تصویر صفحه اول شناسنامه و کارت ملی (در صورت داشتن توضیحات شناسنامه یک برگ کپی از صفحه توضیحات)

• تکمیل و امضاء فرم درخواست افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری بلند مدت

• معرفی یا افتتاح یک حساب در بانک تجارت جهت واریز سود ماهانه (اعم از جاری، قرض الحسنه و یا کوتاه مدت)

• پرداخت حداقل مبلغ مجاز جهت افتتاح حساب

شرایط افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری بلند مدت (اشخاص حقوقی)

• رعایت کامل شرایط افتتاح حساب در مورد اشخاص حقیقی

• ارائه یک نسخه فتوکپی یا رونوشت گواهی شده از اساسنامه و شرکت نامه به ثبت رسیده (در مورد شرکت های غیر سهامی)

• در اساسنامه شرکت حق افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری بلند مدت پیش بینی شده باشد.

• ارائه یک نسخه از اولین آگهی ثبت شرکت و همچنین یک نسخه از آخرین آگهی تغییرات منتشر شده در روزنامه رسمی کشور که مبین اطلاعات ذیل باشد:

• نام و نام خانوادگی، کدملی و مشخصات اعضای هیئت مدیره و هیأت عامل شرکت (مدیران اجرایی)

• مشخصات دارندگان حق امضاء شرکت با تصریح به اینکه چه کسانی حق برداشت از حساب های شرکت را دارند و چگونه امضاء اسناد و اوراق تعهدآور را انجام می دهند.

• مدت و حدود اختیارات هیأت مدیره و هیأت عامل (مدیران اجرایی)

• مواردی که در اساسنامه تغییر یافته

• ارائه شناسنامه و کارت ملی عکس دار مدیران شرکت و یک برگ فتوکپی صفحه اول شناسنامه آنها (طبق آخرین آگهی رسمی منتشر شده در روزنامه رسمی)

• تکمیل و امضاء فرم قرارداد شرایط عمومی سپرده مهور به مهر شرکت و با امضاء صاحبان امضاء مجاز (براساس مفاد آخرین روزنامه رسمی)

• معرفی یا افتتاح یک حساب در بانک تجارت برای واریز سود ماهانه (اعم از جاری، قرض الحسنه و کوتاه مدت)

بخش چهارم: شرایط افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری بلند مدت (مشترک)

• رعایت کامل شرایط افتتاح سپرده گذاری بلند مدت در مورد اشخاص حقیقی

• تکمیل و امضاء فرم قرارداد با درج کامل مشخصات شناسنامه، کدملی، آدرس کامل محل سکونت همراه با کد پستی، شماره تلفن و درج موارد ذیل:

o نحوه برداشت و ابطال حساب مشخص شود (منفرداً یا متفقاً)

o تعیین اینکه در صورت مسدود شدن حساب توسط مراجع قضایی، فوت و یا حجر هریک از صاحبان حساب موجودی به چه نسبت بین صاحبان امضاء تقسیم شود. (در صورت عدم اعلام به نسبت مساوی خواهد بود)

• سهم الشرکه و حق برداشت برای حساب معرفی شده جهت واریز سود سپرده مفتوحه (همانند و مطابق شرایط سپرده بلندمدت مربوطه)، بصورت مشترک به نام صاحبان سپرده بلندمدت تعیین شود.

• سپرده های سرمایه گذاری بلندمدت مشترک باید متناسب با سهم الشرکه صاحبان آن به جزء تقسیم و در سیستم ثبت شود تا در صورت مراجعه یکی از شرکاء و دریافت سهم خود ابطال بخشی از سپرده امکان پذیر باشد.

• دریافت سود توسط اشخاص دیگر (فرزندان، یکی از شرکاء، موسسه خیریه و ...) در هنگام افتتاح سپرده سرمایه گذاری بلندمدت اعم از انفرادی یا مشترک، با برقراری سرویس "دستور پرداخت مستمر" امکانپذیر است.

بخش پنجم: شرایط و نحوه افتتاح حساب توسط پدر یا ولی قهری

هریک از پدر و جد پدری نسبت به اولاد خود ولایت دارند لذا جد پدری می تواند با در قید حیات بودن پدر برای اطفال صغیر فرزند خود حسابهای سرمایه گذاری افتتاح کند. چنانچه در زمان افتتاح حساب قید شود که شخصاً حق برداشت از حساب مذکور را دارد، در این صورت برداشت در این حساب تا رسیدن به سن قانونی منحصرأ با جد پدری است. در غیر اینصورت با توجه به سمت ولایت که قانونگذار برای پدر و جد پدری قائل شده است، حق افتتاح و برداشت برای هر دو محفوظ است.

۱- شرایط افتتاح حساب سپرده بلند مدت توسط مادر

• مادر می تواند به نام فرزند صغیر خود (اناث ۹ سال تمام و ذکور ۱۵ سال تمام)، حساب سپرده سرمایه گذاری بلندمدت افتتاح کند. حق برداشت از این حساب تا زمان رسیدن صغیر به سن ۱۸ سال تمام، فقط با مادر است.

- هرگونه تصرف در اموال صغار و محجوران توسط قیم و امین موقت منوط به اخذ مجوز از دادستان است.

۲- شرایط افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری مدتدار برای اشخاص خارجی

اشخاص حقیقی خارجی مقیم

- افتتاح انواع حساب سپرده ای برای آن دسته از اشخاص حقیقی خارجی مقیم که دارای اجازه اقامت دائم (پروانه اقامت) و یا دارای اجازه اشتغال صادره توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی هستند، مجاز است.

- اشخاص حقیقی خارجی مقیم که دارای یکی از مدارک دفترچه پناهندگی صادره توسط نیروی انتظامی یا کارت هویت صادره توسط وزارت کشور یا کارت خروجی مدت دار (آمایش) صادره توسط وزارت کشور هستند، حساب سپرده قرض الحسنه پس انداز و حساب سپرده سرمایه گذاری مدتدار افتتاح شود.

- شعب می توانند نسبت به افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری مدتدار برای اشخاص حقیقی خارجی مقیم کمتر از ۱۸ سال توسط پدر و یا جد پدری آنها اقدام شود.

۳- اشخاص حقیقی خارجی غیر مقیم

- شعب می توانند برای این دسته افراد، منوط به حضور متقاضی در شعبه و ارائه گذرنامه معتبر، حساب حساب سپرده سرمایه گذاری مدتدار افتتاح شود.
- حداقل سن مجاز جهت افتتاح حساب برای این دسته از افراد ۱۸ سال تمام شمسی است.

• انتقال سپرده سرمایه گذاری بلندمدت صرفاً به پدر، مادر، همسر و فرزندان شخص حقیقی خارجی امکان پذیر است و شعب مکلفند در زمان انتقال سپرده در خصوص شناسایی افراد مذکور جهت انتقال با تایید و گواهی مراجع ذیصلاح (دادگاه، وزارت امور خارجه و.....) اقدام شود.

• شعبه مکلف است درخصوص آن دسته از اشخاص حقیقی خارجی که اقامت آنها محدود به حوزه جغرافیایی خاصی مانند استان است، صرفاً در همان حوزه، نسبت به افتتاح حساب سپرده اقدام شود.

۴- اشخاص حقوقی خارجی مقیم

- افتتاح انواع حساب سپرده ای برای اشخاص حقوقی خارجی مقیم، مجاز است.
- افتتاح حساب سپرده برای سفارت خانه ها منوط به اخذ تأیید وزارت امور خارجه است.

۵- اشخاص حقوقی خارجی غیر مقیم

- افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری مدتدار برای اشخاص حقوقی خارجی غیر مقیم مجاز است.
- در خصوص اشخاص حقوقی خارجی غیر مقیم، ارایه مدارکی مشعر بر تشکیل، ثبت و اساسنامه شخص مذکور که به تأیید نمایندگی ایران در کشور متبوع شخص حقوقی یا نزدیکترین نمایندگی ایران به کشور متبوع آن شخص رسیده باشد، و حضور صاحبان امضای مجاز در شعبه و احراز هویت آنها الزامی است.

۶- سایر الزامات

- ارائه همه خدمات پایه به اشخاص سیاسی خارجی ویژه ممنوع است.
- ارائه خدمات پایه به سایر اشخاص سیاسی خارجی بلامانع است لیکن مراتب باید به قید فوریت به اداره مبارزه با پولشویی اعلام شود.
- افتتاح حساب جاری برای اشخاص سیاسی خارجی ویژه مطلقاً ممنوع است.
- در صورت انصراف شخص سیاسی خارجی از اخذ خدمات پایه و یا توقف ارایه این خدمات به وی (مثل انسداد حساب، تسویه تسهیلات و ...) لازم است مراتب به اداره مبارزه با پولشویی اعلام شود.
- ارائه هرگونه کارت الکترونیک و نیز ارائه مجوز هرگونه خدمات الکترونیک به دارندگان کارت ویژه اتباع خارجی، کارت خروجی مدت دار (آمایش)، ممنوع است.
- شعب باید پس از اسکن مدارک اشخاص مزبور در سیستم پژواک و اخذ کد شناسه فراگیر حقیقی / حقوقی نسبت به افتتاح حساب اقدام شود.
- سپرده های سرمایه گذاری مدت دار اشخاص خارجی در سررسید مربوطه تمدید خواهد شد مگر آن که افتتاح کننده درخواست دیگری داشته باشد.
- در افتتاح حساب سپرده برای اشخاص خارجی غیرمقیم، اخذ گواهی معتبر خرید ارز صادره توسط بانک قابل ردیابی در سامانه پورتال ارزی و یا سند صادره مشابه توسط صرافی های مجاز قابل ردیابی در سامانه سنا از متقاضی الزامی است.

• گواهی/رسید بانکی/فاکتور ارائه شده باید اصل بوده و مهر و امضاء بانک/صرافی باشد.

• در متن فاکتور ارائه شده صادره توسط صرافی مجاز، باید کد رهگیری سنا درج شده باشد.

• در مورد اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی غیر مقیم، افتتاح حساب تا مبلغ گردش سالانه پنج هزار میلیون ریال با دریافت اطلاعات هویتی و رعایت قوانین و مقررات با پولشویی بلامانع است.

• گردش مالی سالیانه، مجموع مبالغ بستانکار تمامی حساب های اشخاص موضوع این ماده در یک بانک، پس از کسر مانده بستانکار منتقل شده از سال قبل است.

• مبلغ مذکور هر ۳ سال یک بار براساس تغییر شاخص قیمت های خرده فروشی حسب مورد توسط بانک مرکزی تغییر می کند.

• در افتتاح حساب سپرده برای اشخاص خارجی، رعایت قوانین و مقررات مبارزه با پولشویی الزامی است.

• امکان انتقال سپرده های اشخاص حقیقی صرفاً به بستگان درجه یک سپرده گذار مجاز است.

۷- ابطال سپرده قبل از سررسید

• در صورتیکه سپرده گذار سپرده خود را قبل از سررسید ابطال کند سهم سود سپرده وی مطابق مقررات و به شرح ذیل محاسبه و پرداخت می شود.

- درمورد سپرده هایی که کمتر از یکماه باطل می شوند، هیچگونه سودی تعلق نخواهد گرفت.

- در صورتیکه سپرده زودتر از ۳ ماه ابطال شود. نیم درصد کمتر از سود کوتاه مدت عادی تعلق خواهد گرفت.

۸- ابطال سپرده در سررسید

- تمامی سپرده های سرمایه گذاری مدتدار بصورت پیش فرض، توسط سیستم در سررسید تمدید می شوند.

- به منظور ارائه خدمات بهینه تر به سپرده گذاران امکان واریز سود به شماره حساب شخص دیگری (فرزندان، یکی از شرکاء و موسسه خیریه و ...) از طریق برقراری سرویس "دستور پرداخت مستمر" امکانپذیر است.

- در مواردی که سپرده سرمایه گذاری مدتدار به صورت مشترک افتتاح شده است نیز باید شماره حساب واریز سود آن نیز به صورت مشترک و به نام شرکای افتتاح کننده سپرده سرمایه گذاری مدتدار باشد. لذا چنانچه براساس توافقات حاصله بین شرکاء سود متعلقه باید به حساب یکی از آنان واریز شود، شعب باید از امکان برقراری سرویس "دستور پرداخت مستمر" بر روی شماره حساب مشترک، سپرده گذاران را راهنمایی شود.

بخش ششم: بررسی و تبیین بانکداری اسلامی در نظام مقدس جمهوری اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ماه ۱۳۵۷، به تبع دگرگونی در نظام سیاسی و فعالیت های اقتصادی و بانکی، نظام بانکی ایران مطابق روش اسلامی تغییر جهت یافت و بانکداری اسلامی متولد شد. منظور از بانکداری اسلامی فعالیتی است که با احکام اسلامی (به ویژه برای مقابله با ربا خواری) همخوانی دارد و در قالب اقتصاد اسلامی تعریف می گردد.^۱ بانک نهادی حقوقی است عهده دار انجام عملیات های پولی، مالی و اعتباری است. بانکداری نیز به معنای ارائه خدمات و عملیات بانکی مانند سپرده پذیری، نقل و انتقال پول، سرمایه و اوراق بهادار اشخاص حقیقی و حقوقی و به کارگیری آن، صدور برات و حواله های تجاری، اعطا و توزیع اعتبارات و وام به اشخاص حقیقی و حقوقی، تامین اعتبار در جهت توسعه بازرگانی، کشاورزی و صنعت، خرید و فروش فلزات قیمتی و ارز، انتشار اسکناس اوراق بهادار و تنظیم حجم پول در گردش و اجرای سیاست پولی و کنترل حجم اعتبارات.^۲ چنانچه بخواهیم فعالیت ها و خدمات مذکور مطابق قوانین اسلامی مدیریت و اجرا کنیم، بانکداری اسلامی پدید می آید. لفظی که مفهومی نسبی را بیان می نماید: هر چه بانکداری به اسلام نزدیک تر باشد، بیشتر اسلامی است. اتصاف بانکداری به صفت اسلامی، بانکدار را ملزم می نماید تا قوانین اسلامی در فعالیت ها و خدمات مانند اجتناب از ربا یا توزیع اعتبارات و به کارگیری سرمایه در موضوعات حرام مانند تولید و فروش هرگونه جنس حرام را رعایت کند.

^۱ رضوی، مهدی، بانکداری اسلامی در ایران، موسسه آموزش عالی بانکداری ایران ۱۳۹۳

^۲ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۲۸۰

۱- تاریخچه بانکداری اسلامی

در طول دوران طلایی اسلام، سرمایه داری و بازار آزاد به شکل ابتدائی در دستگاه خلافت وجود داشت و در فاصله قرن‌های ۸م تا ۱۲م، اقتصاد بازار و مکتب سوداگری توسعه یافت به گونه‌ای که برخی به آن عنوان «سرمایه‌داری اسلامی» را نسبت می‌دهند. اقتصاد پولی آن دوران بر پایه این بود که ارز دینار به صورت گسترده‌ای در گردش باشد و به این ترتیب منطقه‌هایی که در گذشته از نظر اقتصادی مستقل بودند را در این موضوع درگیر می‌کردند. تاریخی‌ترین نوع بانک اسلامی، موسسات یا صندوق‌های قرض الحسنه هستند که در قرآن از آن یاد شده است.^۱

۲- هدف انواع بانکداری

در بانکداری ربوی هدف بانک مرکزی از اعمال سیاست‌های پولی عبارتند از: کنترل عرضه پول و کنترل نرخ بهره یا قیمت اوراق بهادار، اما در بانکداری اسلامی نرخ سود مورد انتظار یا نرخ بازده، (دارندگان وجوه در یک نظام اسلامی، پول خود را مستقیماً یا با واسطه در امر سرمایه‌گذاری و معاملات شرعی به جریان می‌اندازند و نسبت سودی را که آنان پیش‌بینی می‌کنند به کل مبلغی که به جریان انداخته‌اند، در یک دوره معین، نرخ بازده یا نرخ سود مورد انتظار می‌نامیم) جایگزین نرخ بهره می‌گردد، که این نرخ بر خلاف نرخ بهره، تضمین شده نیست.

با توجه به اینکه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، نظام بانکی ایران اسلامی و غیر ربوی گردید، اهداف و مقاصدی برای آن در قانون عملیات بانکی بدون ربا تعریف شد. مطابق

^۱ مهرپور، میثم، تاریخ بانکداری اسلامی، نشر صاد ۱۴۰۰

قانون عملیات بانکی بدون ربا (مصوب سال ۱۳۶۲ مجلس شورای اسلامی)، اهداف نظام بانکی در جمهوری اسلامی ایران بدین شرح است :^۱

۱. استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور

۲. فعالیت در جهت تحقق اهداف و سیاست ها و برنامه های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزار های پولی و اعتباری

۳. ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش تعاون عمومی و قرض الحسنه از طریق جذب و جلب وجوه آزاد و اندوخته ها و پس انداز ها و سپرده ها و بسیج و تجهیز آنها در جهت تامین شرایط و امکانات کار و سرمایه گذاری به منظور اجرای بند ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی

۴. حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت ها و تسهیل مبادلات بازرگانی

۵. تسهیل در امور پرداخت ها و دریافت ها و مبادلات و معاملات و سایر خدماتی که به موجب قانون بر عهده بانک گذاشته می شود .

همچنین وظایف نظام بانکی نیز به شرح ذیل می باشد :^۲

۱. انتشار اسکناس و سکنه های فلزی رایج کشور طبق قانون و مقررات

۲. تنظیم، کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار طبق قانون و مقررات

^۱ ماده ۱ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲

^۲ ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲

۳.انجام کلیه عملیات بانکی ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداخت های ارزی دولت طبق قانون و مقررات

۴.نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود صدور پول رایج ایران و ارز و و تنظیم مقررات مربوط به آنها مطابق قانون

۵.انجام عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار طبق قانون و مقررات

۶.اعمال سیاست های پولی و اعتباری طبق قانون و مقررات

۷.عملیات بانکی مربوط به آن قسمت از برنامه های اقتصادی مصوب که از طریق سیستم پولی و اعتباری باید انجام گیرد .

۸.افتتاح انواع حساب های قرض الحسنه (جاری و پس انداز) و سپرده های سرمایه گذاری مدت و صدور اسناد مربوط به آنها بر طبق قوانین و مقررات

۹. اعطای وام و اعتبار بدون ربا (بهره) طبق قانون و مقررات

۱۰.اعطای وام و اعتبار و ارائه سایر خدمات بانکی به تعاونی های قانونی جهت تحقق بند ۲ اصل ۴۳ قانون اساسی

۱۱.انجام معاملات طلا و نقره و نگاهداری و اداره ذخائر ارزی و طلای کشور با رعایت قوانین و مقررات مربوط به آن

۱۲.نگاهداری وجوه ریالی موسسات پولی و مالی بین المللی و یا موسسات مشابه یا وابسته به این موسسات طبق قانون و مقررات

۱۳. انعقاد موافقت نامه پرداخت در اجرای قرارداد های پولی و بارزگانی و ترانزیتی بین دولت و سایر کشور ها طبق قانون و مقررات

۱۴. قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و اشیای گران بها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات

۱۵. صدور، تائید و قبول ضمانت نامه ارزی و ریالی جهت مشتریان

۱۶. انجام خدمات وکالت و وصایت بر طبق قانون و مقررات

بخش هفتم: بازتعریف بانکداری از منظر فقه اسلامی

بانکداری یا فعالیت بانکی ای که مطابق با قوانین فقه اسلامی است و کاربرد عملی آن در توسعه اقتصاد اسلامی است . فقه اسلامی پسندیده نمی داند که برای دریافت وام (به شرطی که از پیش تعیین شده باشد) پرداخت شود (در اصطلاح فقهی به آن ربا می گویند) . همچنین از نظر اسلام، سرمایه گذاری در تجارتی که فراهم کننده سود یا خدمتی باشد ولی با قوانین اسلام ناسازگار باشد حرام است . بانکداری مطابق قوانین اسلام می تواند حالات متفاوت داشته باشد .

اهل تشیع و اهل تسنن می توانند شرایط و قوانین کاملاً متفاوتی را برای بانک ها وضع کنند. فتوای مراجع تقلید نقش بزرگی در سیستم بانک داری ایران بازی می کند. به عنوان مثال می توان قوانین کارت اعتباری را یاد کرد که در برخی مجامع اسلامی ممنوع ولی تحت شرایطی در ایران مجاز است. امروزه می توان گفت که با راه اندازی بورس اوراق بهادار در ایران و همکاری و مراودات بانک ها با این سازمان، تفاوت خدماتی و عملیاتی بین بانک های

ایران و دیگر کشورهای جهان عمدتاً وجود ندارد، مگر خط قرمزهایی که در ذیل بیان شده است.^۱

بخش هشتم: منظور از عملیات بانکی بدون ربا چیست ؟

مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۶۲ بر این اساس که دریافت پول اضافی از وام گیرنده حرام و ربا است، قانونی تحت عنوان عملیات بانکی بدون ربا را تصویب و در سال ۱۳۶۳ اجرائی نمود. مطابق قانون فوق الذکر در خصوص رفع حرمت ربای قرضی در سپرده گذاری و اخذ سود به این صورت عنوان شده که در سپرده گذاری بانک تحت عقد قرض نباشد، بلکه تحت عقود دیگر مانند وکالت باشد. به این شکل که سپرده گذار نقدینگی خود را تحت قرارداد وکالت در اختیار بانک قرار می دهد و بانک نیز به عنوان وکیل معتمد، سرمایه را وارد چرخه اقتصاد کرده و در اموری مانند مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات و ... استفاده می کند و در نتیجه، از این تجارت ها سودی حاصل می کند. در نهایت بانک به عنوان وکیل، حق الزحمه خود را از سود کسر کرده و مابقی را به مشتری تحویل می دهد.

پس در بانکداری اسلامی شخص سپرده گذار، بانک را وکیل خویش قلمداد نموده تا سرمایه گذاری کند و سود معامله را به او دهد؛ لذا سود علی الحساب را در موعد روزانه، ماهانه یا سالانه پرداخت می کند. اما سود قطعی را پس از گذشت مدت کامل معامله و محاسبات دقیق، پرداخت می کند؛ همچنین باید خاطر نشان ساخت که بانک حق عاملیت و وکالت بر می دارد.

^۱ روح الله موسوی الخمينی، تحریر الوسیله، الطبعة السادسة، پیام، طهران، مکتبه اعتماد الکاظمی، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۶۱۳، مساله ۵.

اما در مورد اخذ وام و قرض از بانک و پرداخت سود مازاد بر اصل پول، در بانکداری بدون ربا، بانک‌ها از عقود متفاوتی مانند جعاله، مضاربه و ... استفاده کرده و شخص وام‌گیرنده را به مشارکت گرفته و پول را به مضاربه و ... می‌دهند. در نتیجه، وام‌گیرنده مقداری از سود حاصل از مضاربه و ... را اضافه بر اصل وام به بانک تحویل می‌دهد. ضمن این که این عقود تابع قوانین خاص همان عقود نیز می‌باشد.

در نوع دیگر اینطور آورده شده که بانک به جای تحویل پول به شخص وام‌گیرنده، جنس را می‌خرد و به شخص وام‌گیرنده به‌طور نسیه می‌فروشد. در این صورت، در واقع بانک پولی را به شخص نداده که مازاد گرفته باشد، بلکه جنسی را به شخص فروخته است. همین‌طور انواع دیگری نیز در قانون بانکداری بدون ربا آمده است. پس در این موارد هم مانند سپرده‌ها و وام‌های قرض الحسنه، ربای حرامی وجود ندارد. البته حکم صحت در صورتی است که شرایط و قراردادهایی که تفصیل آن گذشت، به شکل واقعی بین دو طرف بانک و مشتری صورت پذیرد، نه صرفاً به شکل صوری و امضا در برگه‌هایی که چندان اطلاعی از محتویات آن نیست.

به‌طور کلی طبق این قانون، بانک‌های جمهوری اسلامی اعطای تسهیلات بانکی را از راه یازده عقد اسلامی مجاز انجام می‌دهند. این عقود مجاز عبارتند از:^۱

قرض الحسنه: نوعی قرض است که در آن بهره‌ای در کار نباشد. در تعریف دیگر عقدی است که به موجب آن بانک‌ها (به عنوان قرض‌دهنده) مبلغ معینی را طبق ضوابط مقرر در

^۱ تبصره ب ماده ۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا اشعار می‌دارد: سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت دار که بانک در به کارگرفتن آنها وکیل می‌باشد، در امور مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دستورالعمل زیربط به اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی (به عنوان قرض گیرنده) به قرض واگذار می کنند.^۱

مضاربه: قراردادی است که میان عامل و صاحب سرمایه (مالک) بسته شده و به این صورت است که عامل با سرمایه صاحب مال به تجارت پرداخته و در برابر آن به نسبت درصدی در سود با وی شریک می شود که البته اگر سودی به دست آید آن را با دارنده مال بر پایه قرارداد تقسیم می کند.^۲

مشارکت مدنی: در این قرار بازگانی دو چند شخص حقیقی یا حقوقی (مانند بانک) به منظور ایجاد سود، سرمایه های نقدی یا جنسی خود را به شکل مشاع در هم می آمیزند.^۳

مشارکت حقوقی: در این قرارداد بانک برای شریک شدن در سود شرکت ها، سرمایه شرکت های سهامی جدید را تأمین می کند یا قسمتی از سهام شرکت های سهامی موجود را می خرد.^۴

فروش اقساطی: بانک به درخواست کتبی مشتری، ماشین آلات یا تأسیساتی که عمر مفیدشان بیش از یک سال باشد را خریداری می کند و به صورت قسطی به او می فروشد.^۵

^۱ عملیات بانکی داخلی ۲ (دکتر هدایتی و ...) انتشارات مؤسسه بانکداری ایران ص ۴۴۰

^۲ ماده ۵۴۶ قانون مدنی

^۳ ماده ۵۷۱ قانون مدنی

^۴ عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت های سهامی جدید یا خرید قسمتی از سهام شرکت های سهامی توسط بانک.

^۵ ماده ۴۷ آئین نامه اعطای تسهیلات بانکی مصوب ۱۳۶۲ :

قرارداد سلف: به پیش خرید محصولات آینده بنگاه‌های تولیدی توسط بانک می‌گویند. این قرارداد از ناحیه فروشنده پیش فروش یا قرارداد سلم نامیده می‌شود.^۱

اجاره به شرط تملیک: بانک مورد اجاره را تهیه می‌کند و در اختیار مشتری قرار می‌دهد و در صورت عمل به تعهدات از جانب مشتری، در پایان مدت اجاره مشتری مالک عین مال مورد نظر خواهد شد.^۲

جعاله: به تعهد کارفرما به پرداخت اجرت معین در مقابل عمل مشخص کارگزار گفته می‌شود.^۳

مزارعه: یکی از روش‌های تأمین مالی کوتاه مدت در بخش کشاورزی است، که به موجب آن یکی از طرفین در زمین دیگری به کشاورزی می‌پردازد و محصول را آن‌طور که در عرف رایج است تقسیم می‌کنند.^۴

^۱ کاتوزیان، ناصر، دوره عقود معین، حقوق مدنی. ج. ۱. تهران: منظور از فروش اقساطی عبارت است از واگذاری عین به بهای معلوم به غیر به ترتیبی که تمام یا قسمتی از بهای مزبور به اقساط مساوی یا غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای معین دریافت گردد. شرکت سهامی انتشار ۱۴۰۰. ص. ۱۷۴

^۲ اجاره به شرط تملیک قراردادی است بین دو طرف اعم حقیقی و حقوقی یا خصوصی و عمومی و آن عقد اجاره ای است که در آن شرط شود مستاجر در پایان مدت اجاره و در صورت عمل به شرایط مندرج در قرارداد، عین مستاجره را مالک گردد. مطابق ماده ۵۷ این نامه تسهیلات اعطایی بانکی، اجاره به شرط تملیک از دو عنصر: الف- عقد اجاره، ب- شرط ضمن عقد، تشکیل شده است.

^۳ ماده ۵۶۹ قانون مدنی، کاتوزیان، ناصر؛ حقوق مدنی عقود معین، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۴۰۰، چاپ هشتم، صفحه ۲۴۰

^۴ ماده ۵۱۸ قانون مدنی، نبی زاده، داراب، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، نشر نور علم ۱۳۸۵

مساقات : قراردادی میان صاحب درختان یا باغستان با عامل است که متعهد می گردد مراقبت و رسیدگی از جمله آبیاری نسبت به درختان یا باغ داشته باشد و در نهایت محصول به دست آمده به نسبتی که قبلاً توافق کرده بودند، میان هر دو تقسیم شود.^۱

خرید دین: قرارداری که بانک ها طبق آن می توانند اسناد و اوراق تجاری متعلق به واحدهای تولیدی، خدماتی یا بازرگانی را تنزیل کنند.

در پایان و ضمن جمع بندی باید اشاره کرد که با توجه به اینکه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نظام بانکداری اسلامی در اقتصاد ایران متولد شد و با فقه در هم آمیخت و عملیات ربوی از غیر ربوی جدا شد و نظام اقتصادی ایران با توجه به نظریات فقها به سمت و سوی معاملات غیر ربوی و حلال گرایش پیدا کرد .

مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۶۲ با توجه به عطف نظریات فقها و بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران، حضرت امام خمینی (ره) به اسلامی بودن نظام اقتصادی و بانکی، مبادرت به تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا نمود که در ۲۷ ماده نگارش یافت و نقشه راه اقتصادی نهاد های اقتصادی از جمله بانک ها گردید . برای جلوگیری از ربای به وجود آمده در سپرده گذاری و اخذ سود، بانک عقد قرض با سپرده گذار منعقد نمی نماید ؛ بلکه با استفاده از قرارداد های دیگری مانند وکالت اقدام به نگهداری از سپرده ها و استعمال آن می کند . به این شکل که سپرده گذار سرمایه خود را به وسیله قرارداد وکالت در اختیار بانک قرار می دهد، بانک نیز به عنوان وکیل معتمد سرمایه را در چرخه اقتصاد وارد کرده و در حوزه هایی مانند مضاربه، جعاله، اجاره به شرط تملیک، مساقات و معاملات اقساطی فعالیت می کند و از تجارت در

^۱ ماده ۵۴۳ قانون مدنی، کاتوزیان، ناصر حقوق مدنی، انتشارات میزان، ص ۳۹۷

حوزه های نامبرده سود می برد . در نتیجه بانک به عنوان وکیل، حق الزحمه را از سود خویش کسر نموده و مابقی را به مشتری می دهد .

با توجه به موارد گفته شده بانک تنها وکیل سپرده گذار قلمداد می گردد و حق الوکاله را اخذ می نماید و سود اصلی را به حساب مشتری می دهد و سود علی الحساب در مواعد مندرج در قرارداد به صورت روزانه، ماهانه، سالانه پرداخت می شود . اما سود قطعی را پس از گذشت مدت زمان کامل معامله و محاسبات دقیق پرداخت می کند .

نتیجه گیری

با پیروزی انقلاب اسلامی و ایجاد نظام سیاسی اسلامی و براندازی رژیم سلطنتی استبدادی، نظام اقتصادی و بانکی ایران دست خوش تحول عظیمی شد و مجلس شورای اسلامی با پیروی از نظریه فقهی بنیانگذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و فقههای عصر، نظام اقتصادی عملیات بانکی بدون ربا را در سال ۱۳۶۲ به تصویب رسانید تا نقشه راه نهاد های اقتصادی کشور از جمله بانک ها باشد و با عملیات غیر ربوی و حلال و تفکیک از آن عملیات ربوی، از اقتصاد سرمایه داری دوری جسته و به اقتصاد اسلامی متمسک شود . در نتیجه برای جلوگیری از ایجاد ربا در سپرده های سرمایه گذاری و حرمت حساب های مذکور و فساد مالی ناشی از آنها در فعالیت های اقتصادی و اخذ سود به روش حلال و اسلامی محور، بانک با سپرده گذار عقد قرض منعقد نمی نماید ؛ بلکه با انعقاد قرارداد دیگری مانند وکالت، اقدام به نگهداری از سپرده ها و بهره برداری از آنها در فعالیت های تجاری می کند . به این صورت که سپرده گذار، سرمایه و نقدینگی موجود را با عقد وکالت در اختیار بانک قرار می دهد، بانک هم با نام وکیل معتمد نقدینگی موجود را وارد بازار و چرخه فعالیت های اقتصادی و در حوزه هایی مانند جعاله، مضاربه، معاملات بانکی، اجاره به شرط تملیک، مزارعه و مساقات و

... وارد می نماید و از تجارت در حوزه های نامبرده سود می برد . در نتیجه بانک به عنوان وکیل، حق الزحمه را از سود خویش کسر کرده و مابقی را به مشتری می دهد . در نتیجه بانک تنها وکیل سپرده گذار قلمداد می گردد و حق الوکاله را اخذ می نماید و سود اصلی را به حساب مشتری می دهد و سود علی الحساب در مواعد مندرج در قرارداد به صورت روزانه، ماهانه، سالانه پرداخت می شود . اما سود قطعی را پس از گذشت مدت زمان کامل معامله و محاسبات دقیق پرداخت می کند .

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. پور مقیم، سید محمدتقی، ماهیت حقوقی سپرده های سرمایه گذاری بانک ها، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره: ۶ سال ۱۳۹۶
۲. ترابی، سید روح الله، ماهیت حقوقی سپرده های بانکی، تحقیقات جدید در علوم انسانی «بهار ۱۳۹۶
۳. دائره المعارف برزگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۲۸۰
۴. رضوی، مهدی، بانکداری اسلامی در ایران، موسسه آموزش عالی بانکداری ایران ۱۳۹۳
۵. سلطانی رضا، معصومی، مجید، ماهیت حقوقی قرارداد سپرده سرمایه گذاری مدت دار، هشتمین کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار ۱۳۹۸
۶. عبادی، روح الله، جعفری، مهدی، قرض الحسنه راهبری برای اقتصاد سالم، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره ۹ سال ۱۳۹۹
۷. عملیات بانکی داخلی ۲ (دکتر هدایتی و ...) انتشارات مؤسسه بانکداری ایران ص ۴۴۰
۸. کیشینی، نیل، علی فروتنی، تاریخ مختصر اقتصاد، انتشارات دنیای اقتصاد ۱۴۰۳
۹. کاتوزیان، ناصر، دوره عقود معین، حقوق مدنی، جلد اول، انتشارات میزان ۱۴۰۰
۱۰. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، انتشارات میزان ۱۴۰۰، ص ۳۹۷

۱۱. کاتوزیان، ناصر؛ حقوق مدنی عقود معین، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۴۰۰، چاپ هشتم،
صفحه ۲۴۰

۱۲. مهرپور، میثم، تاریخ بانکداری اسلامی، نشر صاد ۱۴۰۰

۱۳. نبی زاده، داراب، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، نشر نور علم ۱۳۸۵

ب) منابع عربی

۱. روح الله موسوی الخمينی، تحرير الوسيله، الطبعه السادسة، پیام، طهران، مکتبه اعتماد
الکاظمی، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۶۱۳، مساله ۵.

ج) قوانین

۱. آئین نامه اعطای تسهیلات بانکی مصوب ۱۳۸۷

۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظریات تفسیری شورای نگهبان، انتشارات
ریاست جمهوری ۱۴۰۰

۳. قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲

۴. قانون مدنی مصوب ۱۳۱۱